

УДК 821.161.2(477.82)'06.09:7.04Корсак
DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.spec.03>

ПРОСОПОГРАФІЯ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ ІВАНА КОРСАКА

Каліщук Оксана,

*доктор історичних наук, професор кафедри історії України та археології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-1272-7920*

Статтю присвячено характеристиці одного з аспектів творчості Івана Корсака – аналізу героїв історичних романів автора. Творчість сучасного українського письменника дедалі стає предметом досліджень науковців. У статті зроблено огляд наукових та критичних матеріалів творчого доробку Івана Корсака, які доповнено авторськими міркуваннями. Серед іншого, коментуються особливості історичного роману та внесок Івана Корсака у розвиток української історичної романістики. Показано, що доробок письменника та особливості його творчої манери уже стали об'єктом вивчення вітчизняної гуманітаристики. Наголошено, що Іван Корсак пропонував читачеві книги, які відновлювали історичну правду, заповнювали білі лакуни та повертали сучасникам ті історичні постаті, які були незаслужено забуті. Рисами, що об'єднують героїв прози Івана Корсака, слід уважати патріотизм, індивідуалізм, інтелектуальність. Тяжіння до авторських рефлексій та саморефлексій героїв як засобів психологізму твору, синтез достовірного зображення історичних героїв із романтичною традицією творення образів персонажів у Івана Корсака поєднано з національною ідеєю, переважанням національного в образах історичних персонажів. Письменник ретельно підходив до вивчення історичних фактів, які він використовував у своїх текстах. Одним із важливих феноменів творчості Івана Корсака є саме поєднання минулого і сучасності, яке змушує читача замислитися над одвічними цінностями, першопричиною добра і зла, зрозуміти незмінність основ життя. Стверджено, що романи Івана Корсака написані з документальним підґрунтям, пересипані численними фактами з проєкцією перипетій минулини на сучасність, є цінними і для літературознавців, і для істориків.

Ключові слова: Іван Корсак, історичний роман, просопографія, відгук, критичні дослідження.

Kalishchuk Oksana. Prosopography of Ivan Korsak's historical novels

The article is devoted to the characteristics of one of the aspects of Ivan Korsak's work – the analysis of the heroes of the author's historical novels. The creativity of the modern Ukrainian writer is increasingly becoming the subject of research by scientists. The article reviews the scientific and critical materials of Ivan Korsak's creative output, which are supplemented with the author's considerations. Among other things, the peculiarities of the historical novel and Ivan Korsak's contribution to the development of Ukrainian historical novels are commented on. It is shown that the writer's work and the peculiarities of his creative manner have already become the object of study of the domestic humanitarian studies. It is emphasized that Ivan Korsak offered the reader books that restored historical truth, filled white gaps and returned to contemporaries those historical figures who were undeservedly forgotten. One of the features that unites the heroes of Ivan Korsak's prose is their patriotism, individualism, and intellectuality. The tendency towards the author's reflections and self-reflections of the heroes as a means of the psychologism of the work, the synthesis of the authentic depiction of historical heroes with the romantic tradition of creating images of characters in Ivan Korsak is combined with the national idea, the predominance of the national in the images of historical characters. The writer carefully approached the study of historical facts, which he used in his texts. One of the important phenomena of Ivan Korsak's work is the very combination of the past and the present, which forces the reader to think about eternal values, the root cause of good and evil, to understand the immutability of the foundations of life. It is claimed that Ivan Korsak's novels are written with a documentary basis, sprinkled with numerous facts, with the projection of vicissitudes of the past onto the present, and are valuable for both literary critics and historians.

Key words: Ivan Korsak, historical novel, prosopography, review, critical research.

Сучасна гуманітаристика виявляє тенденцію до міждисциплінарного осмислення минулого. Це яскраво виражене звернення до проблематики української історичної прози не лише літературознавцями, а й істориками, етнологами, психологами.

Серед когорти українських письменників належне місце зайняв Іван Корсак. Про творчість волинянина уже писали Віктор Вербич [2; 3; 4], Валентина Владимірова [5; 6], Олександр Галич [7], Ольга Демчук [9], Тетяна Дудар [10], Богдан Дячишин [12], В. Заєць [13], Віра Мелешко й Світлана Кононенко [23], Сидір Кіраль [16], Олеся Ковальчук [17], Жанна Куява [21; 22], Олена Мізінкіна [24–26], С. Нестеренко [27], Іван Романичук [31], Михайло Слабошпицький [32–36], Наталія Токар [38–41] та ін. [29; 42]. Численними є рецензії, передмови та післямови до романів та повістей письменника.

Класик української літератури Іван Франко у передмові до свого «Захара Беркута» твердив: «...Праця історична має вартість, коли факти в ній представлені докладно і в причиновім зв'язку; повість

історична має вартість тоді, коли її основна ідея зможе зайняти сучасних, живих людей, то значить, коли сама вона жива й сучасна» [43, с. 5].

«Корсакова нарація усім своїм пафосом спрямована в сьогоднішній день, – твердив у своїй післямові Михайло Слабошпицький. – Це саме той випадок, коли історія повинна виконати роль навчальки сучасності, надати для неї невідворотні аргументи. Корсак виступає у своєму романі у ролі археолога, який «розкопує» минуле, й реставратора, який із розтросуних уламків відтворює цілісну картину, і портретиста, який із промовистих подробиць відтворює людський і політичний характер свого героя» [30, с. 10]. Цілком виправданим буде твердити, що історичні романи, перш за все, це – єдність поколінь, спадкоємність духовних традицій, пріоритет загальнолюдських цінностей, усвідомлення того, що без засвоєння і збереження надбань минулого рух вперед неможливий.

Історичний роман доволі невдячний вид літератури: перевантажений фактами, він буде неминуче видаватися сухим, якщо ж додати емоцій та прикрасити фабулу – неминуло зустрінеться з критикою професійних істориків. Як зауважував Роман Іванчук, «написання історичного роману – велика робота. Коли історичний романіст усе вигадує, то він або фальшивий, або його просто не читають. Читач любить фактаж» [14].

За співвідношенням факту і художньої вигадки тексти Івана Корсака слід уважати максимально наближеними до класичного історичного роману. До прикладу, документальна основа твору «Перстень Ганни Барвінок» – це епістолярій Олександри Білозерської, роману «Запізніше кохання Миклухо-Маклая» – фотокопії численних матеріалів, що зберігаються у музейних інституціях Австралії, Великобританії, Чилі, Росії, Папуа – Нової Гвінеї, і вже до неї вплетена авторська версія історії та психологічних образів героїв.

Саме тому, ймовірно, Софія Андрухович наполягала: «Історичний роман – це відповідальність. Рівень особистої відповідальності за написане настільки високий, що може відлякати в певний момент. Уже для себе цю відповідальність визначає кожен, бо її складно виміряти» [37].

Автор історичного роману – це, по суті, історик, покликаний у художніх образах відтворити типові тенденції історичного розвитку на матеріалі долі народу чи долі окремих його представників, проте з обов'язковим історичним конфліктом – головною ознакою жанру історичного роману [8, с. 230]. І справді, написання історичного роману може бути шансом показати підстави пишати своєю власною історією чи звести порахунки, але також можливістю глянути на неї з іншої перспективи і відновити справедливість, хоча б на папері.

Як кредо творчості Івана Корсака можна вважати слова одного з його героїв В'ячеслава Липинського: «Я хочу, щоб була Україна...». Його романи («Тіні і полиски» (1990), «Покруч» (1991), «Оксамит недавнених літ» (2000), «Гетьманич Орлик» (2006), «Імена твої, Україно» (2007), «Таємниця святого Арсенія» (2008), «Тиха правда Модеста Левицького» (2009), «Капелан армії УНР» (2009), «Отаман Чайка» (2010), «Діти Яфета» (2010), «Корона Юрія II» (2011), «Завойовник Європи» (2011), «Немиричів Ключ» (2012), «На межі» (2013), «Мисливці за маревом» (2014), «Борозна у чужому полі» (2014), «Перстень Ганни Барвінок» (2015), «Вибух у пустелі» (2015)) – це різні географічні терени, різні жанрові підвиди історичного роману. Герої його книжок приходять до читача з різних часів та епох: Іван Виговський, священник, генерал-хорунжий П. Ращевський, письменниця Ганна Барвінок, відомі вчені зі світовим іменем брата Тимошенки (Степана, якого звать батьком американської прикладної математики; Сергія – міністра УНР, архітектора, посла і сенатора польського сейму, син якого Олександр був головним архітектором Вашингтонського метро, зводив відомі хмарочоси в Нью-Йорку; Володимира – члена уряду Теодора Рузвельта), Олександр Шаргей, Михайло Скибицький, Георгій Кістяківський, Петро Шандрук, В'ячеслав Липинський, Микола Миклухо-Маклай, учасник визвольних змагань Тарас Бульба-Боровець та ін.

Однак завжди це любов до рідної землі й народу як сенсу існування людини. Отже, якщо об'єднати усі романи Івана Корсака в один цикл, то отримаємо один великий епос (роман) про історію України, у який автор вклав свою душу. Навіть вставні епізоди романів Івана Корсака, які є історичними фактами, несуть ідейно-сміслову навантаження – довести неперервність розвитку української державності, яка є спадкоємицею культурних традицій починаючи від киеворуських часів, Галицько-Волинського (або Руського) королівства, Великого князівства Литовського і знайшла логічне продовження у відновленні УНР та початку ХХ ст. після століть поневолення імперіями Габсбургів та Романових.

Член-кореспондент Української вільної академії наук (УВАН США), старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства НАН України Ігор Гирич відзначив, що романи Івана Федосійовича, окрім художньої, мають просвітницьку функцію, і додав, що саме романісти роблять людей патріотами («Іван Корсак намагається популярно оповісти про ті події та речі, які

має знати кожен українець»). При цьому патріотизм Івана Корсака – виважений і обґрунтований: «Ми – не ліпші у Бога і не гірші. Але внесок українців у світову цивілізацію має бути достойно й об'єктивно оцінений. Спочатку нами самими (передусім!), а згодом і світовою спільнотою» [20, с. 9].

Іван Корсак скрушно твердив, що біда в тому, що бездержавна нація обкрадена не лише землями, а й іменами; і таких прикладів дуже багато. Розмірковуючи про своїх персонажів, він говорив так:

«Гляньмо наче збоку на ставлення досі до історії: в будь-якому підручнику переважає опис битв та баталій, зазначають кількість учасників кривавих боїв, кількість полеглих... Наче вся місія людства у тому, щоб самих себе винищити. Огляньмо пам'ятники на площах найбільших міст. Доволі часто там вершник зі зброєю на коні, інколи скільки пам'ятників, стільки й коней, табуни цілісінькі з міді, бронзи та каменю.

У цьому плані мені пощастило: у моїх книгах героям не лише воювати, а ще й добре належить думати. Письменник, лікар, дипломат і педагог Модест Левицький. Священик, капелан армії УНР Павло Пашевський. Святий, визнаний усіма конфесіями, які конфліктують незмінно поміж собою, та на його постаті однодушно сходяться, – Арсеній Мацієвич. Генерал-лейтенант турецької армії... та водночас блискучий журналіст й письменник, який першим написав роман про Івана Виговського – Міхал Чайковський. Найбільший філософ першої третини століття минулого у Східній Європі В'ячеслав Липинський. А ще є оповіді про математика Михайла Остроградського, генетика Феодосія Добжанського, монаха Агапія Гончаренка, що заснував на Алясці першу газету і перше видавництво та мріяв вибудувати там Велику Козацьку Імперію, про нобелівського лауреата Жоржа Шарпака з Рівненщини...» [15].

Слід погодитися з Михайлом Слабошпицьким, що серед когорти постатей, які стали героями романів Івана Корсака, виокремлюється особа Модеста Левицького – «дивовижно багатогранного чоловіка, котрий був і лікарем, і письменником, і видавцем, і громадським діячем, і будителем та просвітителем нашої людяності, й меценатом, і міністром у гетьманському уряді Ф. Лизогуба» [32, с. 161].

Відважність, мужність, безстрашність характерні ще для одного з героїв Івана Корсака – пілота, майора армії США, вихідця з Тернопілля Мирона Дідурика, якого називали «скаженим козаком». Він не зганьбив свого українського імені, для нього ідеали честі й свободи були понад усе.

Ще одна визначальна риса героїв романів Івана Корсака, на думку дослідників, це – одинак-бунтівник, який не скоряється обставинам (найчастіше – з політичним відтінком) і прагне змінити усталені порядки, однак нашоувхується на цілковиту байдужість і нерозуміння [40, с. 136]. У цю схему вписуються В'ячеслав Липинський і Юрій Немирич, романтик і опозиціонер Данило Братковський, частково Пантелеймон Куліш.

Іван Корсак чітко усвідомлював, що під час зображення конкретної історичної постаті з відомою з різних джерел зовнішністю, рисами характеру, роллю у соціально-політичному чи культурному житті слід відходити від знаних фактів не можна.

Як було стверджено в анотації до книги оповідань «Покруч», «Герої оповідань Івана Корсака – прості, земні, звичайні люди з властивими їм радощами, болями й переживаннями, нерідко й із драматичними, покрученими долями. Автор книги глибоко проникає у їхні перипетійні життєві будні, з яких уміло вихоплює найголовніше, найтипніше, де великодушна добропорядність одних вступає в гострі протиріччя з душевною убогістю, підступною байдужістю інших, із дефіцитом духовності і культури» [18].

Слід указати, що тема ролі особистості в долі українського народу характерна для творів не лише Івана Корсака, а й Романа Іваничука, Юрія Мушкетика, Михайла Слабошпицького, Валерія Шевчука та ін.

Микола Кучерепа слушно відзначив один із важливих феноменів творчості Івана Корсака – через поєднання минулого і сучасності він змушує читача замислитися над одвічними цінностями, першо-причиною добра і зла, зрозуміти незмінність основ життя.

«Герої-сучасники роману постійно в роздумах, міркуваннях, вони порівнюють не лише епохи, а й сутність людського буття, тому цей твір є своєрідним психоаналізом як окремо взятого індивіда, так і суспільства у цілому» [19, с. 432].

Природньо, що Івана Корсака цікавила й хвилювала історія краю, де він народився, як образно назвав це Віктор Вербич – «благословення Волиню» [2, с. 289–293]. Місцем, де розгорталися події його історичних романів, неодноразово ставала саме Волинь («Корона Юрія II», «Мисливці за маревом»). Свою позицію щодо цього письменник сформулював так: «Багато загальноукраїнських, а часто й європейських імен так чи так пов'язані з Волиню. Коли тільки розпочинаєш про них писати, то часто чуєш, що українці себе захвалюють, бо добалакалися до того, що винайшли колесо, порох і все, що завгодно. Але не тільки ми ставимося з інтересом та вважаємо ці постаті видатними, а й люди з різних країн. Наприклад, постать дипломата доби Хмельниччини Юрія Немирича в Радянському Союзі не сприймали. На превеликий жаль, її не сприймали й у Польщі. І лише коли з'явився дисидентський рух

і ті, хто засновував польську «Солідарність», новими очима подивилися на Юрія Немирича, то тільки тоді ставлення змінилося» [28].

Для Івана Корсака кожен історичний факт – на вагу золота. Окрім того, у нього є те, чого немає в багатьох інших, хто тремтить над кунсткамерами, де зібрані факти. Він уміє писати, прекрасно вміє писати, у нього своя інтонація, пластика, він уміє взагалі вигадливо вибудувати оповідь свою [4].

Віктор Баранов, голова Національної спілки письменників України, назвав Івана Корсака «істориком у літературі та літератором в історії, відкривачем тих сторінок української дійсності, які були заретушовані, вкрадені або й узагалі пройшли повз дослідників історії. Волинський автор наче з-під заметів дістає постаті, події і вишукує слід там, де, здавалося б, ніколи його не знайшли».

Література:

1. Вербич В. Нам Всевишнім судилося жити отут. *Карб єдиної дороги: есеї, діалоги*. Луцьк, 2006. С. 137–141.
2. Вербич В. Благословення Волини: переможець – Михайло (Міхал) Чайковський: принагідні думки та асоціації після першого прочитання роману Івана Корсака «Отаман Чайка». *Світязь: альманах Волинської обласної організації Національної спілки письменників України*. 2010. Вип. 16. С. 289–293.
3. Вербич В. Іванові Корсаку – 50. *Літературна Україна*. 1996. 14 листопада. С. 5.
4. Вербич В. Сімдесят недавніх літ, або Дорога Івана Корсака. *Українська літературна газета*. 2016. 2 вересня (№ 17).
5. Владимірова В.М. Духовний світ родини Кулішів у романі Івана Корсака «Перстень Ганни Барвінок». *Українська мова і література в школі*. 2016. № 3. С. 18–21.
6. Владимірова В.М. Несподівані ракурси долі (творчо-особисте життя родини Кулішів за творами В. Петрова «Романи Куліша та І. Корсака «Перстень Ганни Барвінок»). *Філологічні трактати*. 2017. Т. 9/1. С. 127–135.
7. Галич О. Ганна Барвінок у біографічному просторі. *Глобалізація і квазідокументальна література* : монографія. Рівне : Луганський національний університет імені Т. Шевченка, 2015. С. 45–57.
8. Гуляк А.Б. Становлення українського історичного роману. Київ : Міжнародна фінансова агенція, 1997.
9. Демчук О.В. Психологізм роману «Завойовник Європи» Івана Корсака = The psychologism of the novel «The European Conqueror» by Ivan Korsak: дипломна робота бакалавра / наук. кер. О.О. Мізінкіна ; ОНУ ім. І.І. Мечнікова, філол. ф-т, к-ра теорії літератури та компаративістики. Одеса, 2019. 56 с.
10. Дудар Т. 15 вересня – 60 років від дня народження І.Ф. Корсака (1946) – українського письменника і журналіста. *Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2006 рік*. Луцьк, 2005. С. 159–162.
11. Душі людської рентгенограма: розмова з романістом Іваном Корсаком / взяла С. Короненко. *Літературна Україна*. 2013. 23 травня (№ 21). С. 6.
12. Дячишин Б. Пам'ять – основа нашого розуму: До 75-річчя Івана Корсака. *Українська літературна газета*. 2021. 10 вересня (Ч. 18).
13. Заєць В. Висока планка Івана Корсака. *Культура і життя*. 2009. 26 серпня. С. 9.
14. Іванчук Роман: «Не хочу працювати на комп'ютері. Моя думка скрапає з кінчика чорнильної ручки». URL: <https://vsiknygy.net.ua/interview/14350/>
15. Інтерв'ю з Іваном Корсаком. Частина 1. URL: <http://rock-oko.com/stat'ntervyu/van-korsak-ch.one.html>
16. Кіраль С.С. Український письменник Іван Корсак – випускник університету: життя і творчість. *Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–25 травня 2018 р. Київ, 2018. Т. 4. С. 134–136.
17. Ковальчук О. Із дужого кореня Івана Корсака. *Слово Просвіти*. 2018. 8–14 лютого. С. 13.
18. Корсак І.Ф. Покруч. Луцьк : Надстир'я, 1990.
19. Корсак І.Ф. Таємниця святого Арсенія. Мисливці за маревом: романи. Київ : Ярославів Вал, 2020.
20. Корсак І.Ф. Імена твої, Україно: художньо-документальні оповідання. Луцьк : Твердиня, 2007.
21. Куява Ж. Іван Корсак: «Літератори – у великому боргу перед історичною тематикою»: [про презентацію роману Івана Корсака «Мисливці за маревом»]. *Літературна Україна*. 2014. 29 травня (№ 22). С. 1, 3.
22. Куява Ж. Іван Корсак: історія насправді без брому. *Сумно: спільнота блогів про культуру*. 2012. 12 грудня. URL: <http://sumno.com/article/istoriya-naspravdi-bez-bromu>
23. Мелешко В., Кононенко С. «Перстень Ганни Барвінок» Івана Корсака як художньо-біографічний роман. *Рідний край*. 2017. Вип. 2. С. 96–100.
24. Мізінкіна О. «Завойовник Європи» Івана Корсака: психологічний портрет героїв. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Т. 3. С. 121–126.
25. Мізінкіна О. Психологізм роману І. Корсака «Завойовник Європи». *Актуальні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2014. Вип. 1. С. 252–258.
26. Мізінкіна О. В. Фольклорні жанри в художньому світі роману І. Корсака «Завойовник Європи». *Література в контексті культури*. 2015. Вип. 26. С. 231–238
27. Нестеренко С. Що ми? Чії сини? (огляд збірки художньо-документальних оповідань Івана Корсака «Імена твої, Україно»). *Українська молодь. Духовність. Мораль. Громадянськість* : матеріали XII регіональної наук.-практ. студ. конф. Рубіжне : РПК, 2017. С. 110–112.
28. Письменник Іван Корсак: «Бездержавна нація обкрадена іменами». URL: <https://www.hroniky.com/news/view/3925-rysmennyk-ivan-korsak-bezderzhavna-natsiia-obkradena-imenamy>

29. Розчерки на скрижалях: бібліографічний покажчик творів Івана Корсака. Київ ; Луцьк, 2016. 180 с.
30. Ройко І. На порубіжжі польської та української культур. *Слово Просвіти*. 2012. 19–25 січня (Ч. 3). С. 10.
31. Романичук І. Шляхетний сад Івана Корсака. *Літературна Україна*. 2018. 8 лютого.
32. Слабошпицький М. «Мисляча історія» Івана Корсака. Київ, 2009. № 5–6. С. 162–171.
33. Слабошпицький М. «Мисляча історія» Івана Корсака. *Корсак І. Тиха правда Модеста Левицького*. Київ, 2009.
34. Слабошпицький М. «Мисляча історія» Івана Корсака. *Молодь України*. 2009. 22–25 травня. С. 5
35. Слабошпицький М. «Я хочу, щоб була Україна...»: В'ячеслав Липинський у нашій історії й у романі Івана Корсака. *Київ*, 2011. № 4–5. С. 176–186.
36. Слабошпицький М. Романіст на стаєрській дистанції: Іван Корсак у пору творчого рівнодення. *Літературна Україна*. 2016. 15 вересня. С. 7
37. Софія Андрухович про історичний роман. URL: <https://starylsu.com.ua/blogs/sofiya-andruchovych-pro-istorychnyy-roman>
38. Токар Н. Жанрові модифікації історичного роману у творчості Івана Корсака (на прикладі романів «Завойовник Європи», «Перстень Ганни Барвінок», «Корона Юрія II»). *Література та культура Полісся. «Серія Філологічні науки»*. 2018. № 10. 2018. С. 128–141
39. Токар Н. Історична пам'ять нації як сюжетотворчий елемент роману Івана Корсака «Корона Юрія II». *Художні феномени в історії та сучасності («Пам'ять та ідентичність»)* : тези доповідей VI Міжнар. наук. конф., м. Харків, 3–4 квітня 2020 р. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. С. 103–105.
40. Токар Н. Історична проза Івана Корсака у критичних і наукових дослідженнях. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 134–141.
41. Токар Н. Художнє осмислення національної свідомості в прозі Івана Корсака. *Українська мова і література в школі*. 2020. № 5. С. 20–26.
42. У вихорі часу стрімкого: (до 65-річчя від дня народження Івана Корсака – українського письменника, журналіста, публіциста) : методико-біографічні матеріали. Луцьк, 2011. 19 с.
43. Франко І. Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці / худ. І. Крислач. Львів : Каменяр, 1986.